

Список використаних джерел:

1. Вонсович Г. Умови формування та характерні риси українського націоналізму новітнього часу / Г. Вонсович // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник. — Кам'янець-Подільський, 2006. — Вип. III. — С. 73-77.
2. Андрієвський Д. Політика націоналізму / Д. Андрієвський // Розбудова нації. — Прага, 1930. — Ч. 7/8. — С. 157-164.
3. Сціборський М. Предпосидки національної революції / М. Сціборський // Розбудова нації. — 1932. — Ч.7-8. — С. 161-169.
4. Сціборський М. ОУН і селянство / М. Сціборський // Розбудова держави. — 1933. — Ч. 7-8. — С. 3-10.
5. Сціборський М. Націократія / М. Сціборський. — Париж : Б.в., 1935. — 121 с.
6. Політична програма Організації Українських націоналістів (26-27 серпня 1939 р.) // Українська суспільно-політична думка у ХХ ст. : документи і матеріали. — Мюнхен : Сучасність, 1983. — Т. 2. — С. 399-402.
7. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / І. Лисяк-Рудницький. — К. : Основи, 1994. —Т. 2. — С. 247-257.

The article analyzes the content, nature and role of government for the future of political "natsiokratiyi" doctrine, to main approaches for understanding of these concepts are discovered.

Key words: nationalism, natsiokratiya, political regime, political ideology, political doctrine, the state.

Отримано: 25.08.2011 р.

УДК 001(477)(092)+37(477.43)«1918/1920»

О. М. Завальнюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

І. І. ОГІЄНКО І ШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО: ВЗАЄМИНИ І СПІВПРАЦЯ НА НИВІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (1918-1920 РР.)

На основі архівних і опублікованих джерел, а також праць українських істориків досліджуються стосунки і співпраця І. І. Огієнка (ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету, міністра освіти УНР, міністра ісповідань УНР, головного уповноваженого міністра УНР) зі шкільними закладами Кам'янця-Подільського в освітній і виховній галузі.

Ключові слова: Іван Огієнко, школи, учителі, учні, українізація, університет, свято відкриття, бібліотека.

У кам'янець-подільський період свого життя і діяльності І. І. Огієнко активно працював у різних сферах, зокрема й у освітньо-виховній, на задоволення потреб українського національного відродження. Як науковець і освітянин, з одного боку, державний діяч, з другого, він дбав про розвиток української початкової і середньої освіти, патріотичне виховання шкільної молоді, за можливості брав безпосередню участь у різних

виховних заходах. Водночас із заснуванням університету у Кам'янці-Подільському окремі школи зазнали обмеження свого «суверенітету», втратили навчальні площі, квартири для учителів. Оскільки І. І. Огієнко завжди був у центрі університетського життя, то його або хвалили за успіхи, або критикували за ущемлення інтересів різних шкіл.

Дослідники (В. П. Мацько [8], І. В. Сесак [20], А. О. Буравченков [1], Е. М. Мельник [10; 12; 13] та інші) лише частково торкалися цієї теми, спеціально ж її не розглядали.

Метою нашого повідомлення є з'ясування ролі І. І. Огієнка в налагодженні конструктивних стосунків між університетом і шкільними закладами міста задля культурно-освітнього відродження регіону і країни загалом.

Зі шкільною мережею адміністративного центру Подільської губернії І. І. Огієнка познайомили на початку квітня 1918 р., коли він у складі делегації Київського народного українського університету прибув сюди для з'ясування умов відкриття вишу. Вже тоді місцева університетська комісія надала довідку про кількість середніх шкіл, випускники яких могли б вступати до майбутнього університету. Члени делегації оглянули, зокрема, будинки середньої технічної школи і чоловічої духовної школи, у яких запропонували розмістити вищий навчальний заклад [2, ф.р. 582, оп. 1, спр. 3, арк. 2-3 зв.]. 6 липня 1918 р., під час наступного свого візиту до міста вже як в.о. ректора, І. І. Огієнко заявив, що оскільки будинок технічного училища не належить місту, то він ініціюватиме перед Міністерством освіти передачу його у тимчасове користування університету, а міська влада має знайти для цієї школи інші приміщення (університет за можливості дозволить цій школі користуватися лабораторіями) [2, ф.р. 582, оп. 3, спр. 3, арк. 7]. Через два дні в.о. міського голови І. А. Гуменер надіслав до Міністерства освіти телеграму, якою сповістив, що на основі постанови міської думи від 6 липня 1918 р. «міська управа ... зобов'язується розмістити в підходящих будинках технічне училище при умові, що будинок технічної школи буде повністю відведений міністерством під університет». У свою чергу, заступник міністра поінформував про це університетську комісію [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 3, арк. 9; оп. 2, спр. 1, арк. 52]. У прийняттю 5 серпня 1918 р. Радою Міністрів «Законі про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету», зокрема, передбачалося, що Міністерство освіти і мистецтв Української держави укладе угоду з міським самоврядуванням про передачу для потреб К-ПДУУ «садиби і будинку технічної школи» [27, ф. 1063, оп. 1, спр. 6, арк. 149 зв.]. Утім на 1918-1919 навчальний рік освітнє відомство вирішило залишити у цьому будинку і школу, і університет. 5 вересня 1918 р. з цього питання зібралася спеціальна комісія, яка повинна була розмежувати приміщення між двома закладами. Звертаючись до неї, І. І. Огієнко просив «розрішити всі питання на совість, розрішити їх так, аби були задоволені інтереси не тільки університету, але й технічної школи». Комісія ухвалила: на один навчальний рік третій поверх будинку закріпити за технічною

школою, другий — за університетом, а перший поверх і церкву віддати у спільне користування. Поділили і житловий будинок, який раніше належав лише школі [2, ф.р. 582, оп. 3, спр. 3, арк. 24-25]. За спогадами О. М. Пашенко, міська управа запропонувала дирекції технічної школи переїхати в інший будинок, отримати як компенсацію за втрату будинку кошти, але та не погодилася [17, с. 344]. Щодо звільнення частини житлового фонду для ректора й інших працівників університету, то, як свідчив В. К. Приходько, «вони [представники школи. — Авт.] дуже не хотіли з них вибиратись» [18, с. 39], але зрештою підкорилися наказу.

Ставши міністром народної освіти, І. І. Огієнко активно сприяв розвою свого дітища. Передусім йшлося про відкриття нових факультетів, для яких були потрібні додаткові приміщення. Вже 20 січня 1919 р. він наказав, щоб третій поверх будинку технічної середньої школи і частина флігеля були передані університету. Щоб не ущемлювати інтереси тих педагогів, які мешкали у флігелі, він розпорядився вислати їм спеціальні квартирні кошти [26, ф. 2582, оп. 1, спр. 188, арк. 24; спр. 284, арк. 19]. Незадовго до закінчення навчального року (10 квітня 1919 р.) І. І. Огієнко провів через засідання уряду постанову про асигнування Кам'янець-Подільській технічній школі 60000 грн. на переїзд до інших приміщень і придбання палива [3, с. 301]. (5 лютого 1919 р. міська дума ухвалила розмістити технічну школу в будинку комерційної школи Підгурського, де вона мала працювати у другу зміну [5]). І хоч у 1919-1920 навчальному році третій поверх будинку був у розпорядженні університету, спроби адміністрації техшколи повернути його собі не припинялися. Щоб уберегти виш від ймовірних несподіванок, І. І. Огієнко, який з 15 листопада 1919 р. став Головноуповноваженим міністром УНР (з 15 вересня 1919 р. він займав посаду міністра ісповідань) у зносинах з польською владою на Поділлі, 17 лютого 1920 р. вніс на засідання наради українських міністрів, які перебували у Кам'янці-Подільському, питання про передачу будинку технічної школи К-ПДУУ до будівництва власних навчальних і допоміжних приміщень. Нарада ухвалила: «Усю садибу ... середньої технічної школи зо всіма в ній будинками передати Кам'янець-Подільському державному українському університету до часу збудування останнім власних помешкань...» [27, ф. 1131, оп. 1, спр. 35, арк. 21 зв.]. Таку ж ухвалу, за повідомленням тодішньої преси, прийняла і Рада Головноуповноваженого уряду УНР, яка як вищий представницький колегіальний орган діяла з лютого 1920 р. [21]. За протидією волі української влади І. І. Огієнко звільнив з посади директора технічної школи А. Бикова (за висновком комісії, яка розслідувала його адміністративно-педагогічну і господарську діяльність) і призначив на вакантне місце В. Злотчанського. Новий навчальний рік школа розпочала у приміщенні колишньої комерційної школи В. Г. Підгурського [10, с. 115]. У зв'язку з перебазуванням технічної школи, яке було заплановане міською владою ще у 1918 р., незрозумілий закид дослідника І. В. Сесака про те, що І. І. Огієнко робив усе для того, щоб не дати цьому закладові можливості нормально працювати, позбавивши його матеріальної бази [20, с. 155].

Міністру-ректору довелося вести боротьбу і за будинок другокласної духовної школи, який міська влада ще у березні-квітні намітила під університет. Тут збиралися розмістити богословський факультет, створення якого ініціювали самі кам'янчани. 26 жовтня 1918 р. ректор звернувся до Кам'янець-Подільської парафіяльної шкільної ради з повідомленням, що омріяний підрозділ незабаром буде відкритий, і у зв'язку з цим просив дати згоду на передачу під його розміщення будинку школи [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 12, арк. 155]. Але відповіді не було. Як засвідчував П. М. Бучинський, опір чинило керівництво місцевої єпархії, яке не давало відповідного розпорядження [27, ф. 2582, оп. 1, спр. 182, арк. 75а]. І це при тому, що 10 вересня 1918 р. єпархіальні збори духовенства і мирян ухвалили передати цей будинок під богословський факультет на 3-5 років [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 12, арк. 114].

Очолоючи освітнє відомство, І. І. Огієнко звернувся до міністра культів І. Липи з проханням виникнути у це питання і посиряти К-ПДУУ, який дуже потребує навчальних приміщень [27, ф. 2582, оп. 1, спр. 5, арк. 10]. 5 лютого 1919 р. міністр освіти підписав наказ, за яким уся садиба колишньої другокласної жіночої церковно-парафіяльної школи у Кам'янці-Подільському (будинки, рухоме і нерухоме майно) з 1 січня того ж року передавалася у розпорядження університету, доки той не збудує власних будинків [27, ф. 2582, оп. 1, спр. 2, арк. 60]. 18 лютого заклад виконав наказ міністра і прийняв на свій баланс рухоме і нерухоме майно цієї садиби [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 27, арк. 1]. Після ремонту тут розмістили не богословський факультет, де навчалися всього 40 майбутніх священиків, а сільськогосподарський, який нараховував аж 226 студентів [22]. Богослови навчалися у головному корпусі університету. На таку зміну міське духовенство особливо не реагувало.

Знаючи про невтішний матеріальний стан шкіл Кам'янця-Подільського, які ремонтувалися ще до початку Першої світової війни, І. І. Огієнко виніс на засідання уряду питання про необхідність виділення коштів на ремонт Кам'янець-Подільської української чоловічої гімназії. Міністри погодилися з аргументами свого колеги і ухвалили асигнування для цього 71615 грн. 80 шагів. Відповідний закон Директорія затвердила 12 квітня 1919 р. [27, ф. 2582, оп. 1, спр. 11, арк. 72].

Потреба створення навчально-лабораторної бази підготовки фахівців штовхала керівництво вишу на пошук нових приміщень. Коли стало відомо про те, що у лютому 1920 р. закінчився термін угоди між Кам'янець-Подільською приватною жіночою гімназією С. О. Славутинської і домовласником Бабичевим про оренду триповерхового будинку на вул. Петроградській, І. І. Огієнко і правління університету зуміли взяти ці приміщення в оренду за 85 тис. крб. річної плати [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 137, арк. 28]. Нові площі дісталися природничому відділу фізикоматематичного факультету. На них розмістили 10 кабінетів, 3 лабораторії і 2 майстерні [2, ф. р. 302, оп. 1, спр. 49, арк. 35 зв.]. Що ж до самої гімназії, у якій навчались 372 учениці, то вона перебазувалася у менший будинок, який знаходився за адресою Шевченківський проспект, 29 [11, с. 135]. Плата за його оренду була значно менша, що давало змогу раціональніше використовувати небагатий кошторис.

Створюючи навчально-лабораторну базу університету, І. І. Огієнко зіткнувся з проблемою великого дефіциту різного обладнання для кабінетів і лабораторій. Використовуючи місцеві можливості, він звернув увагу, зокрема, на комерційну школу Мазінга, яка погодилася продати обладнання фізичного і хімічного кабінетів [26].

Діяльність К-ПДУУ потребувала великого бібліотечного фонду. Книги отримували з різних джерел, зокрема з уже відкритих бібліотек різних закладів і установ. І. І. Огієнко звернувся, зокрема, до дирекції Кам'янець-Подільської державної української гімназії імені Степана Руданського з проханням подарувати університетові дублети шкільної бібліотеки. У січні 1920 р. університетська бібліотека отримала понад 1 тис. примірників, серед яких було чимало українських стародруків [16, с. 51]. На прохання І. І. Огієнка дублети зі своєї бібліотеки передала університетові Подільська духовна семінарія [19, с. 17].

Підготовка до відкриття університету у вересні — жовтні 1918 р. включала низку важливих заходів, покликаних, з одного боку, вчасно завершити капітальний ремонт будинку (на це виділили кошти з державного бюджету і губернського земства), а з другого, забезпечити велелюдне, яскраве, національно колоритне і незабутнє свято. І. І. Огієнко доклав свій організаторський талант до вирішення цих завдань. 10 вересня 1918 р. він зніціював участь у святковому дійстві місцевих шкіл, запропонував зробити день відкриття святоком для усіх шкіл Кам'янця-Подільського і всієї губернії, прочитати у школах «лекції учням про значення університету для освіти» [2, ф. р. 582, оп. 3, спр. 3, арк. 34 зв.]. Також пообіцяв домовитися з міністром освіти і мистецтв про те, що 22 жовтня 1918 р. буде неробочим для усіх шкіл Поділля [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 6, арк. 7]. Для того, щоб участь шкіл у святкових заходах була найбільш ефективною і яскравою, вирішили запросити керівників навчальних закладів на засідання Університетської комісії. 29 вересня 1918 р. у залі міської думи зібралися 6 членів УК і 33 представники, переважно керівники навчальних і просвітніх закладів міста. Ухвалили: «Щоб кожна окрема школа прибула в [святковий] похід з прапорами, ...хором і оркестром музиків...» [2, ф. р. 582, оп. 3, спр. 3, арк. 6]. Художня підкомісія УК рекомендувала шкільним колективам виготовити і встановити зелені арки на вулицях міста (біля Новопланівського мосту, на Шевченківському проспекті — по одній і на Університетській вулиці — дві; за це відповідали технічна школа, а також комерційна школа Підгурського та комерційна школа Мазінга). З того часу школи міста розпочали підготовку до участі в університетському святі. Напередодні свята школярам влаштували безкоштовний концерт, який відбувся у прикрашеному зовні і зсередини зеленими гірляндами і квітами Шевченківському народному домі [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 4, арк. 94-95].

22 жовтня учні різних національностей прийшли до своїх шкіл, потім зосередилися на Шевченківському проспекті біля будинку міської думи. 42 шкільні колони поділили на 8 груп: 1) початкові українські школи, 2) початкові і середні польські, 3) початкові і середні єврейські, 4) вищі початкові, 5) жіноча гімназія, 6) чоловічі гімназії,

7) середні духовні і 8) професійні середні школи. Загалом у зведеній колоні нараховувалося майже 6 тис. школярів. Її очолили 50 гласних міської демократичної думи. З прапорами, під музику духового оркестру колона, що розтягнулася більш як на кілометр, направилася до університету. Тут на прикрашеному подіумі її зустрічали товариш міністра освіти й мистецтв П. І. Холодний і ректор І. І. Огієнко. Архівне джерело зберегло декілька свідчень про ту урочисту мить: «Під звуки гімну українського підійшла перша група шкіл з привітанням... Малесенькі діти — хлопець і дівчина — в гарнім і простім народнім вбранню, хвилюючись, але радісно і дзвінко першими прощобетали свій дитячий привіт новому храмові науки. Це була найкраща, наймиліша картина. Всі загаїли дух, щоб тільки почути дитячий голос з радісною звісткою про відкриття університету. Серед тисячної товпи народу шелестіли тільки прапори, і серед тиші далеко розносилося дитяче слово. П. Холодний і п. Ректор ласкаво відповіли дітям, закликаючи їх до науки, до праці». Польські, а за ними єврейські учні, які прибули колонами з своїми національними прапорами, вітали університет рідною мовою. Кожна група школярів демонструвала свою повагу вищу. Учні духовних шкіл, підійшовши до подіуму, заспівали «Ще не вмерла Україна!». Їх підтримали інші колони. Демонстрація шкіл тривала більше години і була однією із незабутніх і яскравих складових свята [2, ф. р. 582, оп. 1, спр. 4, арк. 87].

У актовій залі офіційні привітання лунали і від міських шкіл: державної української гімназії імені Степана Руданського, приватної комерційної школи В. Г. Підгурського, учительської семінарії, російської чоловічої гімназії, приватної жіночої гімназії С. О. Славутинської, колишньої Маріїнської жіночої гімназії, середньої технічної школи, української гімназії для дорослих, польської громадської гімназії, початкових шкіл, учнів початкових і середніх шкіл та ін. [2, ф. р. 302, оп. 3, спр. 3а, арк. 2 зв.-3; ф. р. 582, оп. 3, спр. 8, арк. 7, 9-11,19].

І. І. Огієнко надавав великого значення національно-патріотичному вихованню майбутніх громадян України, використовував для цього, зокрема, великі події національної історії і сьогодення. Після повернення з Києва і Вінниці до Кам'янця-Подільського він у березні 1919 р. взяв участь у шевченківському святі, яке проводилося в українській чоловічій гімназії імені Степана Руданського [27, ф. 2582, оп. 1, спр. 13, арк. 52]. Наступного року міністр був присутній на великому святковому заході двох українських гімназій, присвяченому Тарасові Шевченку [9, с. 389-390]. 10 березня 1920 р. І. І. Огієнко, стоячи на своєму автомобілі біля управління Головноуповноваженого уряду УНР, приймав велелюдну ходу на честь 106-ї річниці від дня народження Великого Кобзаря. З-поміж маніфестантів виділялися учні міських шкіл, які рухалися своїми колонами і співали патріотичних пісень [16, с. 56]. Коли 1 травня 1920 р. до Кам'янця-Подільського завітав С. Петлюра, І. І. Огієнко організував йому незабутню зустріч, до якої залучили учнів міських шкіл (вони розташувалися з прапорами в руках вздовж Пушкінської та Університетської вулиць, якими мав проїжджати Головний Отаман). Увечері школярі відвідали виставу укра-

їнського державного театру на честь С. В. Петлюри [25]. Наприкінці травня в університетській церкві відбулося посвячення прапора Коша українських пластунів [23]. А на початку червня 1920 р. під час присяги скаутів — учнів української гімназії імені Степана Руданського — в будинку університету І. І. Огієнко наголосив, що діти мають змогу жити в умовах української держави, а скаутська організація повинна сприяти відродженню України [7]. За повідомленням преси, щира промова міністра викликала у 200 скаутів бадьорість [29].

В інтересах країни була безперерйна робота усіх навчальних закладів. Але воєнні події досить часто змінювали графік роботи шкіл. Це стосувалося і Кам'янця-Подільського. Через зосередження тут значної кількості військових частин, міністерств, різних державних установ, а також через епідемію тифу місцева влада призупиняла роботу освітніх закладів. Прибувши до Кам'янця-Подільського, І. І. Огієнко 17 лютого скликав нараду керівників середніх, інспекторів вищих початкових і завідувачів початкових шкіл для обговорення ситуації, пов'язаної з реквізицією шкільних приміщень [13]. Крім того, міністр повідомив присутнім, що «всі предмети повинні викладатись на українській мові» [21]. Для того, щоб керівники шкіл не пояснювали «мляву українізацію» відсутністю необхідних документів, І. І. Огієнко започаткував «Збірник розпоряджень по Міністерству Освіти», до якого увійшли «Правила українського правопису», накази міністра про викладання в школах, крім національно розмежованих, і ведення шкільного діловодства українською мовою та ін. [6].

За польського адміністрування на Поділлі і в його губернському центрі І. І. Огієнко підтримав українські школи, ефективно опротестував наказ старости Ю. Губерта від 1 лютого 1920 р. про обов'язкове вивчення у них польської мови. Статус-кво відновив головний комісар Волині й Подільського фронту міністр А. Мінькевич, який проте запропонував взяти усі українські початкові і середні школи міста та університет на утримання Речі Посполитої. На це Головноуповноважений уряду УНР категорично заявив, що «український уряд має змогу удержувати свої школи сам» [15, с. 632, 633].

Час від часу І. І. Огієнко відвідував навчальні заклади, цікавився пекучими проблемами їхнього життя, за можливості допомагав їм. 1 лютого 1920 р. він навідався до приватної комерційної школи Підгурського, де проінспектував уроки з математики, географії і фізвиховання, при цьому задавав різні запитання учням, найбільше з географії України. На підтримку бідних школярів високий гість вручив 20 тис. гривнів [24].

І. І. Огієнко сприяв відкриттю і діяльності української гімназії для дорослих з правами для учнів звичайних гімназій, у якій був почесним директором. Організаційні питання він вирішував на рівні Міністерства освіти і мистецтв у жовтні 1918 р. Для цієї школи ректор знайшов місце в університетському будинку (вона працювала у другу зміну). У березні 1919 р. міністр видав наказ, за яким змінив назву закладу на Кам'янець-Подільську університетську гімназію для дорослих. Для господарських потреб їй надали фінансову допомогу на суму 15 тис. крб. У квітні того ж року стараннями І. І. Огієнка гімназія отримала статус державної і почала фінансуватися з держбюджету. У липні 1920 р.

вона здійснила перший випуск. 13 юнаків і дівчат стали студентами Кам'янець-Подільського державного українського університету [4].

Отже, маючи високі державні повноваження у 1918-1920 рр., І. І. Огієнко забезпечував українізацію навчальних закладів Кам'янець-Подільського, захищав їх від іноземного впливу, організовував певне державне фінансування для окремих шкіл, матеріальну допомогу для бідних учнів, підтримував появу гімназій для дорослих, обстоював національне виховання українських школярів через участь у різних масових заходах патріотичного спрямування, зокрема у святі відкриття українського університету, зустрічі керівника держави, шевченківських днів, а також заснуванні скаутської організації. Обстоюючи потребу підготовки національних кадрів інтелігенції, він докладав великих зусиль до збільшення навчальних площ університету, що призвело до переселення окремих шкіл в інші, менш зручні будинки. У тих випадках Огієнко діяв у межах тодішнього правового поля, виконував колегіальні рішення органів державної влади і місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Буравченков А. О. Становище подільських шкіл за польського окупаційного режиму (1919-1920 рр.) / А. О. Буравченков, Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. — Т. 5. — С. 52-63.
2. Державний архів Хмельницької області.
3. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918-листопад 1920 рр. : док. і матеріали. У 2-х т., 3-х ч. / [Упоряд.: В.Верстюк (керівник) та ін.]. — К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2006. — Т. 1. — 688 с.
4. Завальнюк О. М. Іван Огієнко і Кам'янець-Подільська університетська гімназія для дорослих (1918-1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. : зб. Серія істор. та філолог. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільськ. держ. ун-т, редак.-видав. Відділ, 2007. — С. 148-155.
5. Засідання думи // Життя Поділля. — Кам'янець-Подільський, 1919. — 8 лютого. — № 43. — С. 4.
6. Збірник розпоряджень по Міністерству Освіти // Життя Поділля. — 1919. — 19 лютого. — №51. — С. 4.
7. З життя скаутів // Наш шлях. — Кам'янець-Подільський, 1920. — 9 червня. — Ч. 111. — С. 2.
8. Мацько В. П. Іван Огієнко — провісник національної освіти / В. П. Мацько // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 1998. — Т. 1. — С. 204-208.
9. Машталір А. І. Ім'я Тараса Шевченка у житті українських навчальних закладів, дошкільних установ і педагогічної громадськості у 1917-1920 рр. / А. І. Машталір // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2010. — Т. 16. — С. 384-392.
10. Мельник Е. М. Діяльність Кам'янець-Подільської середньої технічної школи за директорії УНР (кінець 1918 — кінець 1920 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2009. — Т. 14. — С. 114-122.
11. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільська жіноча гімназія С. О. Славутинської (1903-1921 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. — Т. 3. — С. 127-138.

12. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільська українська державна гімназія ім. С. Руданського (1918-1920 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. — Т. 9. — С. 213-229.
13. Мельник Е. М. Кам'янець-Подільська українська державна селянська ді-воча гімназія: проблема виживання (1919-1920 рр.) / Е. М. Мельник // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільсь-кий : Оіюм, 2007. — Т. 10. — С. 271-280.
14. Нарада // Життя Поділля. — Кам'янець-Подільський, 1919. — 19 люто-го. — № 51. — С. 4.
15. Огієнко І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва / Іван Огієнко // Наша культура: науково-літературний місячник. — Львів ; Варшава, 1936. — Кн. 8-9 (17). — С. 628-636.
16. Огієнко І. Рятуння України. На тяжкій службі своєму народові. Вид. 2-е, доп. / Іван Огієнко. — Вінніпег : Тов-во «Волинь», 1968. — 94 с.
17. Пащенко О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Університету / Олімпіяда Пащенко // Наша культура: науково-літературний місяч-ник. — Львів ; Варшава, 1936. — Кн. 5 (14). — С. 332-346.
18. Приходько В. Повстання Українського державного університету в Кам'янці на Поділлі: відбитка з «Нашої культури» 19135-1936 рр. / Віктор Приходько. — Варшава : Друкарня синодальна, 1936. — 60 с.
19. Прокопчук В. С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного уні-верситету: роки становлення й розквіту / В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філі-нюк. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. — 284 с.: іл.
20. Сесак І. В. З історії Кам'янець-Подільського середнього технічного учи-лища (1903-1919 рр.) / І. В. Сесак // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський, 2002. — Т. 2. — С. 147-157.
21. Українізація // Життя Поділля. — 1919. — 19 лютого. — № 51. — С. 4.
22. Український Державний Університет в Кам'янці // Україна. — Кам'янець-Подільський, 1919. — 22 (9) жовтня. — Ч. 58. — С. 3.
23. Хроника // Наш шлях. — 1920. — 3 червня. — Ч. 107. — С. 4.
24. Хроника // Наш шлях. — 11920. — 4 березня. — Ч. 44. — С. 4.
25. Хроника // Подольський край. — Каменец-Подольск, 1920. — 28 febbra-ля. — № 502. — С. 2.
26. Хроніка // Трудова громада. — Кам'янець-Подільський, 1919. — 10 ве-ресня. — № 58. — С. 4.
27. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.
28. Церемонія зустрічі Голови Директорії УНР Пана Головного Отамана Симона Васильовича Петлюри // Наш шлях. — Кам'янець-Подільський, 1920. — 1 травня. — Ч. 84. — С. 2.
29. Шкільне життя. Український пласт // Наш шлях. — 1920. — 11 черв-ня. — Ч. 113. — С. 2.

Archival and published sources, as well as works by Ukrainian histo-rians with is explored on the basic of. The relationship and cooperation of I.Ohienka (rector Kamianets-Podilskyi Ukrainian State University, Minister of Education) school institution of Kamianets-Podilskyi in education, field.

Key words: Ivan Ohienko, school, teacher, students, ukranization, uni-versity, library.

Отримано: 26.08.2011 р.